

Gdańsk, 21.06.2025 r.

Prof. dr hab. Jacek Tebinka

Instytut Politologii

Uniwersytet Gdański

ul. Bażyńskiego 4

80-309 Gdańsk

Recenzja osiągnięcia habilitacyjnego i dorobku naukowego dr. Przemysława Łukasza Benkena

Doktor Przemysław Łukasz Benken uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii, specjalność historia wojskowa na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w 2012 r. na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „Ofensywa Wielkanocna 1972 (kulminacyjny punkt wojny wietnamskiej)”. Habilitant spełnia więc pierwszy wymóg określony w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz. 85, 374, 695, 875, 1086, z 2021 r. poz. 159) i posiada stopień doktora. Jego praca doktorska posłużyła do przygotowania monografii pt. „Ofensywa Wielkanocna 1972 (kulminacyjny punkt wojny wietnamskiej)”, „Wydawca: Napoleon V”, Oświęcim 2012, stron 372.

Ocena osiągnięcia naukowego będącego przedmiotem postępowania habilitacyjnego

Dr Przemysław Benken przedstawił do oceny jako osiągnięcie naukowe monografię pt. „Kryzys w komunistycznych Chinach w 1989 roku i jego wpływ na sytuację w PRL oraz stosunki dwustronne. Przyczyny, przebieg, konsekwencje”, Szczecin–Warszawa 2022, 378 s. + 22 s. wkł., opublikowaną w 2022 r. przez znajdujące się na ministerialnej liście Wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej.

Rozprawa liczy 378 stron plus 22 strony ze zdjęciami zawierającymi także kopie dokumentów. W książce co warto podkreślić umieszczono także mapy Pekinu i Placu Tiananmen oraz kalendarium wydarzeń. Praca stanowi

interesujący efekt naukowej aktywności Habilitanta w okresie po uzyskaniu doktoratu. Niektóre ustalenia przedstawione w tej monografii były już publikowane wcześniej w artykułach naukowych o czym Autor informuje we Wstępie. Omawiana książka jest niewątpliwie prekursorska. Problem kryzysu w ChRL w 1989 r. w kontekście relacji polsko-chińskich nie doczekał się wcześniej monografii. Niewątpliwie jest to temat zasługujący na opracowanie ze względu na znaczenie wydarzeń w Chinach i Polsce, wykraczające poza wymiar krajowy, jak również podobieństwa i różnice w przebiegu kryzysów w obu państwach komunistycznych. Mamy więc do czynienia z polityką wewnętrzną oraz stosunkami międzynarodowymi. Oba obszary badawcze Przemysław Benken stara się połączyć. Szkoda, że książki jako recenzenci wydawniczy nie oceniali historycy stosunków międzynarodowych, ale to uwaga nie do habilitanta a do wydawnictwa IPN.

Jeśli chodzi o cezury chronologiczne monografii to Autor skupia się na analizie wydarzeń w pierwszej połowie 1989 r., a następnie na reperkusjach stłumienia studenckiego buntu w Chinach oraz wyborów okrągłostołowych w Polsce latem i jesienią tego roku. Praca jest tradycyjną pracą historyczną, w której analiza oparta jest przede wszystkim na zebranych materiale archiwalnym. Tym niemniej przydałoby się we Wstępie umieścić parę uwag metodologicznych.

Monografia pt. „Kryzys w komunistycznych Chinach w 1989 roku i jego wpływ na sytuację w PRL oraz stosunki dwustronne. Przyczyny, przebieg, konsekwencje” jest oparta na szerokiej bazie źródłowej. Jej podstawę stanowią wyniki kwerendy w Archiwum Akt Nowych w Warszawie (zespoły Komitetu Centralnego PZPR i jego Wydziału Zagranicznego), Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP oraz Archiwach Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Katowicach i Krakowie. Zasób polskich dokumentów tworzy podstawę narracji Autora. Przemysław Benken wykorzystał także szeroko szyfrogramy ambasady PRL w Pekinie, odwołując się do Archiwum IPN, czyli korzystając z tych, które przekazano do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Właściwe byłoby jednak sięgnięcie do Zespołu Depesz w Archiwum MSZ i ewentualne odwołanie się do Archiwum IPN w przypadku braku jakieś depeszy w resorcie, z którego pochodziła.

Ograniczenia archiwalne z jakimi musiał borykać się Autor wynikają przede wszystkim z braku dostępu do dokumentów w ChRL, pozwalających na odtworzenie procesu decyzyjnego w Pekinie. Wątpliwe jest czy w przewidywalnym czasie dojdzie do jakiegokolwiek zmiany w tej kwestii, tym bardziej, że masakra w 1989 r. jest tematem tabu, a obecne władze

komunistyczne prowadzą politykę zaostrzania kontroli nad społeczeństwem i ograniczania - i tak niewielkich - swobód chińskich badawczy. Trzeba odnotować, że habilitant starał się ten brak nadrobić, odwołując się do wydawnictwa źródłowego „The Tiananmen Papers. The Chinese Leadership's Decision to Use Force Against Their Own People – in Their Own Words” zawierającego wykradzione dokumenty kierownictwa chińskiego, w tym protokoły obrad władz partyjnych i państwowych pozwalające pokazać rywalizację w walce o władzę i kulisy podjęcia decyzji o stłumieniu studenckich protestów w 1989 roku. Przemysław Benken omawia zresztą w pracy wiarygodność tych dokumentów chińskich i zgodnie z innymi badaczami przyjmuje, że nie są to falsyfikaty, a kopie oryginalnych dokumentów chińskich. Uważam, że źródła archiwalne przywoływane w książce tworzą w obecnych warunkach solidną podstawę do analizy badanego problemu, ustalania faktów i wysuwania wniosków.

Uzupełnieniem archiwaliów są dokumenty w języku angielskim i polskim opublikowane bądź dostępne online: National Security Archives i Wilson Center Digital Archives. Z brakujących wydawnictw źródłowych pomocnych zresztą bardziej do studiów nad relacjami polsko-amerykańskimi, o których Autor także pisze, wymieniłbym następujące tomy: Ku zwycięstwu Solidarności. Korespondencja Ambasady USA w Warszawie z Departamentem Stanu. Styczeń - wrzesień 1989, Warszawa 2006; Ku wielkiej zmianie. Korespondencja między Ambasadą PRL w Waszyngtonie a Ministerstwem Spraw Zagranicznych styczeń – październik 1989, Warszawa 2008.

Literatura wspomnieniowa w omawianej monografii pełni rolę uzupełniającą w stosunku do archiwaliów. Habilitant sięgnął m.in. po przemycone z Chin wspomnienia usuniętego w trakcie protestów studenckich ówczesnego szefa rządu Zhai Ziyanga pt. „Prisoner of the State: The Secret Journal of Premier Zhao Ziyang. Brak jednak przede wszystkim wspomnień uczestników bądź świadków wydarzeń na Placu Tiananmen: Harrison E. Salisbury, Tiananmen Diary: Thirteen Days in June (1990); Shen Tong, Tong Shen, Almost a Revolution: The Story of a Chinese Student's Journey from Boyhood to Leadership in Tiananmen Square(1990); Anna Wang Yuan, Inconvenient Memories: A Personal Account of the Tiananmen Square Incident and China Before and After (2019). O ile trudno krytykować habilitanta za brak chińskich dokumentów to, jak widać powyżej, niektóre wspomnienia chińskich uczestników ukazały się również w języku angielskim, a nie tylko chińskim na emigracji bądź w Honkgongu.

Przemysław Benken wykazał się w recenzowanej książce umiejętnością doboru literatury naukowej. Jest ona ograniczona, jeśli chodzi o publikacje dotyczące stosunków polsko-chińskich, ponieważ ten temat nie doczekał się zbyt wielu publikacji w historiografii. Natomiast olbrzymia literatura powstała w języku angielskim, jeśli chodzi o wydarzenia w ChRL w 1989 roku. W tej ostatniej grupie habilitant dokonał więc selekcji, która moim zdaniem sprawdza się w trakcie lektury książki. Z brakujących polskich pozycji wymieniałbym: „Historię Dyplomacji Polskiej”, tom VI, Warszawa 2010; Jakub Tyszkiewicz, „Rozbijanie monolitu. Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Polski 1945–1988”, Warszawa 2015.

Habilitant podzielił swoją książkę w oparciu o kryterium rzeczowo-chronologiczne na cztery rozdziały, a w ich obrębie wyróżnił podrozdziały. Struktura ta jest odpowiednia, choć podrozdział o protestach studentów w Polsce w ostatnim rozdziale, dotyczący wydarzeń wiosną 1989 r. znajduje się po rozdziałach, w których omówiono stosunki polsko-chińskie, sięgając jesieni tego roku. Nie wiadomo czemu ten zabieg służy.

Monografię otwiera rozdział pierwszy pt. „Problem reform Deng Xiaopinga”. Został on poświęcony analizie polityki reform chińskiego przywódcy ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji społeczno-ekonomicznej w ChRL w drugiej połowie lat 80-tych. Przemysław Benken, bez wchodzenia w nadmiernie detaliczny opis, przedstawia w jaki sposób liberalizacja systemu ekonomicznego w Chinach doprowadziła do znaczącej poprawy warunków życia społeczeństwa a jednocześnie stworzyła nierówności pomiędzy różnymi jego warstwami, które sprzyjały wzrostowi niezadowolenia szczególnie wśród młodzieży. Habilitant wskazuje trafnie, że antykomunizm i pragnienie demokracji nie były głównymi przyczynami narastającej wrogości wobec rządzącej ekipy, wyliczając szereg czynników, które doprowadziły do poważnych napięć społecznych wiosną 1989 roku.

Drugi rozdział książki nosi tytuł „Burza nad Pekinem”. Zawarto w nim wartościową analizę przebiegu protestów studenckich, które zaczęły się pod koniec kwietnia 1989 r. w Pekinie. Nie jest to bynajmniej opis kronikarski. Autor umiejętnie prowadzi narrację, pokazując złożoność sytuacji społeczno-politycznej w Chinach i coraz bardziej nerwowe reakcje władz, obawiających się rozszerzenia sprzeciwu poza Pekin i na klasę robotniczą. Znajdziemy wizytę Michaiła Gorbaczowa w Pekinie, upadek zwolennika reform Zhao Ziyanga i stłumienie buntu w dniach 3-4 VI 1989 r. przez armię chińską. Przemysław Benken pokazuje zróżnicowanie postaw w kierownictwie chińskim, ale także wśród studentów i ich przywódców. Nie zapomina, co warto podkreślić o

innych częściach Chin, gdzie doszło do różnych form protestów przeciw władzom. Obala mity o liczbie ofiar i przebiegu wypadków na Placu Tiananmen. Przydatne w wielu wypadkach do analizy badanej problematyki okazały się doniesienia ambasady PRL w Pekinie i konsulatów w Kantonie oraz Szanghaju, świadczące o dobrej jakości pracy dyplomacji PRL. Tekst Autora czyta się dobrze, choć nazbyt często Deng Xiaoping określany jest jako „mały sternik” (wielki to Mao Zedong). Habilitant stara się zresztą podejść obiektywnie do niego i innych członków kierownictwa ChRL. Ciekawe w tym kontekście jest przytoczenie przez niego rozmowy we wrześniu 1986 r. I sekretarza KC PZPR Wojciecha Jaruzelskiego z jego chińskim odpowiednikiem Hu Yaobangiem, w której ten drugi - późniejszy symbol liberalizmu - bronił obalonego przez wojska wietnamskie reżymu Pol Pota i zaprzeczał zbrodniom popełnionym przez Czerwonych Khmerów. Nowatorska jest też analiza militarnych aspektów użycia wojska do stłumienia protestów w Pekinie rzadko podejmowana w literaturze naukowej.

Rozdział trzeci pt. „Reperkusje” przynosi wartościowe rozważania na temat polityki władz ChRL latem 1989 r. po stłumieniu protestów. Z jednej strony były represje, ale Przemysław Benken pokazuje także działania polityczne Deng Xiaopinga, natrafiającego na opór „konserwatystów”, mające na celu zyskanie przychylności społeczeństwa i wyjście z kryzysu grożącego utratą legitymizacji do rządzenia krajem przez partię komunistyczną. Mniejsze pole do nowych interpretacji pozostawia ostatni podrozdział tej części pracy poświęcony międzynarodowym reakcjom na brutalne stłumienie przez władze prostu studentów. Habilitant trafnie wskazuje na ostrożność w oficjalnych reakcjach Zachodu niezależnie od nakładania ograniczonych sankcji i pragnienie kontynuowania handlu z ChRL.

W czwartym ostatnim rozdziale książki pt. „Wpływ kryzysów końca lat osiemdziesiątych na relacje dwustronne ChRL i PRL” Przemysław Benken zajął się analizą stosunków PRL i ChRL w drugiej połowie lat 80-tych. Rozdział ten przynosi najwięcej nowych ustaleń i interpretacji w całej książce. Był to interesujący okres w relacjach dwóch komunistycznych państw, których stosunki przybrały po dziesięcioleciach rezerwy, żeby nie powiedzieć wrogości, przyjazny charakter. Autor dobrze to akcentuje, pokazując zainteresowanie Pekinu w przetrwaniu socjalizmu nad Wisłą i nadzieje Warszawy na współpracę gospodarczą z ChRL. Wskazuje na podobieństwa i różnice w wydarzeniach w 1989 roku, które doprowadziły w polskim przypadku do końca socjalizmu, a w chińskim do złamania protestów. Ważnym elementem tego rozdziału jest interesująca próba analizy wzajemnego oddziaływania wydarzeń w obu

państwach. Autor zachował ostrożność i starał się nie przeceniać skutków przemian demokratycznych w Polsce i legendy Solidarności na postawy społeczeństwa chińskiego w tym najbardziej aktywnej jego części czyli studentów. Rozdział zawiera też wartościową analizę wpływu krwawego stłumienia protestów w Pekinie na postawę działaczy opozycji w PRL i aparatu bezpieczeństwa PRL po pierwszej turze wyborów do parlamentu 4 VI 1989 r. Teza postawiona przez habilitanta o braku realnych szans zdławienia Solidarności poprzez siłowe rozwiązanie i braku politycznej woli kierownictwa PZPR do sięgnięcia po takie środki wydaje się zasadna. W tym ciekawym rozdziale pewien niedosyt pozostawia brak szerszego przedstawienia reakcji oficjalnej prasy w Polsce, która pamiętając o pismach katolickich i opozycyjnych (w większości ukazujących się w drugim obiegu) była coraz bardziej zróżnicowana. Sięgnięcie po tak odmienne tytuły jak „Polityka” i „Rzeczywistość” wzbogaciłoby narrację.

Kończąc ocenę osiągnięcia naukowego dr. Przemysław Benkena, stwierdzam, że tytuł monografii pt. „Kryzys w komunistycznych Chinach w 1989 roku i jego wpływ na sytuację w PRL oraz stosunki dwustronne. Przyczyny, przebieg, konsekwencje” odpowiada jej zawartości. Książka ta dotyczy ważnego naukowo problemu. Korzystając z szerokiej podstawy źródłowej habilitant przeprowadził wyczerpującą analizę postawionego problemu. Wybór literatury przedmiotu jest właściwy i wystarczający oraz odzwierciedla aktualny stan wiedzy. Książka jest skonstruowana poprawnie, dobrze napisana i interesująca w odbiorze. Autor podejmuje dyskusję, a także polemizuje z innymi naukowcami. Oceniana monografia przynosi nowe ustalenia badawcze i interpretacje analizowanego problemu. Książka ta wnosi znaczący wkład w rozwój dyscypliny nauki jaką jest historia.

Ocena dorobku naukowego dr. Przemysława Benkena po uzyskaniu stopnia doktora

Przemysław Benken skończył studia magisterskie na stosunkach międzynarodowych oraz na politologii. Habilitant został zatrudniony w październiku 2012 r. jako inspektor w Referacie Badań Naukowych Oddziałowego Biura Edukacji Narodowej Instytutu Pamięi Narodowej w Szczecinie, przekształconym następnie w Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Szczecinie, w którym jest obecnie głównym specjalistą. Jego zainteresowania historyczne w okresie dotychczasowej kariery naukowej obejmują obszary badawcze w obrębie historii najnowszej w postaci: historii

stosunków międzynarodowych w tym relacji PRL z ChRL, KRLD i Wietnamem, historii wojskowości w tym szczególnie wojen w Indochinach oraz dziejów Wojska Polskiego i historii organów bezpieczeństwa Polski Ludowej.

Na podoktorski dorobek dr. Benkena składają się m.in. trzy monografie naukowe i kolejna wznowiona w rozszerzonej wersji w stosunku do pierwszego wydania. Współredagował on także dwie książki będące edycjami dokumentów. Jest redaktorem 4 monografii wieloautorskich i współautorem czterech monografii tego typu. Habilitant opublikował 39 artykułów naukowych w czasopismach i 32 w pracach zbiorowych, a także pięć artykułów będących edycjami źródeł. Dorobek naukowy habilitanta jest ilościowo bardzo duży i co istotne zróżnicowany, mamy monografie, wydawnictwa źródłowe, artykuły w czasopismach naukowych i pracach zbiorowych, recenzje oraz inne mniejsze formy pisarskie. Publikacje naukowe dr. Benkena są z reguły oparte o kwerendę archiwalną i bogata bazę źródłową, przynosząc nowe ustalenia naukowe oraz interpretacje. Jego publikacje ukazały się w wydawnictwach o zasięgu ogólnokrajowym i międzynarodowym.

Poza wspomnianym doktoratem, który ukazał się drukiem Przemysław Benken opublikował inną monografię poświęconą wojnie wietnamskiej pt. *Ofensywa Tet 1968. Studium militarno-polityczne*, wyd. II, Szczecin 2016, ss. 369. Pierwsze węższe wydanie tej książki ukazało się w 2010 roku.

Z monografii, które powstały w całości w okresie podoktorskim należy wymienić pracę pt. *Wypadki gryfickie 1951 r.*, Szczecin 2014; wyd. II, 2016, s. 201. Przemysław Benken podjął się w niej, z powodzeniem, analizie procesu przemian w rolnictwie na Pomorzu Zachodnim w epoce stalinowskiej na przykładzie powiatu gryfickiego, gdzie proces kolektywizacji charakteryzował się brutalnością wobec chłopów, którym wcześniej nadano niedawno ziemię na byłym niemieckim terytorium, administrowanym przez Polskę na podstawie umowy poczdamskiej. Skala nadużyć doprowadziła do ukaranie przez komunistyczny wymiar sprawiedliwości części winnych, co oczywiście nie oznaczało wycofania się z procesu przymusowej kolektywizacji. Dopiero Październik'56 oznaczał w praktyce jej koniec. Habilitant przygotował interesującą książkę, dokonując wartościowej analizy problemu kolektywizacji i oporu chłopów w powiecie gryfińskim. Dokonał tego w oparciu o szczegółową kwerendę przeprowadzoną w zasobach: Archiwum Akt Nowych, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie i Archiwum Państwowego w Szczecinie oraz inne źródła.

Kolejną książką Przemysława Benkena zasługującą na uwagę jest praca poświęcona represjom komunistycznego aparatu bezpieczeństwa wobec środowiska żołnierzy Armii Krajowej pt. „Tajemnica śmierci Jana Rodowicza Anody”, wyd. I, Warszawa 2016; wyd. II, Warszawa 2019. Autor monografii w oparciu o szczegółową kwerendę archiwalną przeprowadził analizę śledztwa w sprawie aresztowanego przez UB żołnierza Batalionu „Zośka”, oficera Armii Krajowej Jana Rodowicza ps. „Anoda” i okoliczności jego śmierci w 1949 roku. Rodowicz brał udział m.in. w czasie wojny w akcji pod Arsenalem. Według oficjalnej wersji wyskoczył przez okno popełniając samobójstwo w trakcie przesłuchania. Analizując różne koncepcje śmierci Rodowicza (w sumie pięć) dr Benken pokazuje jak w oparciu o trudne do zweryfikowania relacje ludzkie rodzą się spiskowe teorie. Problem z wyjaśnieniem okoliczności śmierci Jana Rodowicza polega też na tym, że skala stosowania tortur w katowniach UB była na tyle duża, że łatwo przypisać tej instytucji każdą zbrodnię. Habilitant po przeprowadzeniu szczegółowej analizy i pokazaniu olbrzymiej wiedzy na temat funkcjonowania UB skłania się ku wersji, że Rodowicz zginął na skutek skoku samobójczego wymuszonego przebiegiem śledztwa. Wskazuje też, że samobójstwo przesłuchiwanego nie umniejsza odpowiedzialności UB za jego śmierć.

Warto podkreślić, że Przemysław Benken otrzymał za książkę o Janie Rodowiczu Nagrodę im. Janusza Kurtyki za publikację naukową poświęconą Armii Krajowej i postawom Polaków w latach II wojny światowej (edycja 2022). W wyniku tego monografia ukazała się w 2024 roku w języku angielskim wydana przez wydawnictwo Peter Lang: „The Mysterious Death of Jan “Anoda” Rodowicz”, Warsaw 2023. Szkoda tylko, że pod kątem obcojęzycznego czytelnika nie zmieniono wersji polskiej, zaopatrzonej w obszerny aparat naukowy, który w wersji anglojęzycznej utrudnia lekturę książki.

Habilitant przygotował do druku wraz z dwójką współredaktorów Magdaleną Dźwigalą i Marcinem Stefaniakiem (wkład Przemysława Benkena wynosi 70%) zbiór dokumentów poświęconych aktywności tajnego współpracownika aparatu bezpieczeństwa Franciszka Skwierczyńskiego, działacza NSZZ „Solidarność”, w tym członka Zarządu Regionu „Pomorze”. Tom pt. „Franciszka Skwierczyńskiego „tajna kronika” Szczecińskiej „Solidarności” w latach 1980–1982”, Szczecin-Warszawa 2020 zawiera dokumenty z okresu legalnej działalności Solidarności, jak również po wprowadzeniu stanu wojennego. Jest to obszerna i starannie przygotowana publikacja licząca 728 stron z czego pierwsze sto poświęconych jest autorskiej

analizie życiorysu Skwierczyńskiego jednego z najważniejszych agentów Służby Bezpieczeństwa w Solidarności. Książka stanowi ważne źródło dla studiów nad dziejami Solidarności i to nie tylko na Pomorzu Zachodnim, ale w Polsce, a także metod SB rozpracowywania związku i zwalczania podziemia po 13 XII 1981 r.

Kontynuacją zainteresowań Przemysława Benkena dotyczących historii Solidarności jest kolejna wartościowa naukowo publikacja przygotowana wspólnie z Robertem Boruckim pt. „Wojewódzki Komitet Obywatelski „Solidarność” w Koszalinie w 1989 roku. Edycja źródłowa, Koszalin-Szczecin 2020, ss. 408. Wkład habilitanta wynosi 50%. Tom zawiera 52 dokumenty dobrze ilustrujące aktywności Solidarności w kampanii wyborczej wiosną 1989 r. w ówczesnym województwie koszalińskim, w którym zwycięstwo wyborcze kandydatów opozycji nie wydawało się bynajmniej pewne. W tym wydawnictwie źródłowym znajdziemy nie tylko cenny materiał archiwalny dotyczący walki o jak najlepszy wynik w wyborach do parlamentu 4 VI 1989 r., ale wewnętrznych sporów w obozie solidarnościowym, zarówno na poziomie regionalnym, jak i kontaktów Warszawa – Koszalin.

Niewątpliwie osiągnięciem koncepcyjnym, organizacyjnym i naukowym było opublikowanie przez Przemysława Benkena (redakcja lub współredakcja) w latach 2013–2020 pięciu tomu książek pt. „Studia nad wojnami w Indochinach”. Jak podkreśla w autoreferacie, był to jego autorski pomysł, który oceniam pod względem naukowym wysoko tym bardziej, że udało mu się nadać wymiar międzynarodowy, chociażby przez udział naukowców ze Stanów Zjednoczonych. Ten cykl publikacji przyniósł szereg interesujących artykułów. Szkoda, że chociażby część z nich nie wydano jako książki anglojęzycznej.

Habilitant przygotował także inne tomy studiów monograficznych. Pod swoją redakcją wydał zbiór tekstów poświęconych wojskowości: *Historiografia wojskowa w PRL. Zagadnienia wybrane*, red. P. Benken, Szczecin-Warszawa 2022, ss. 288. Współredagował także tom pt. *Marzec i po marcu. Wpływ kryzysu Marca '68 na środowiska naukowe i kulturę Polski ludowej*, red. P. Benken, T.P. Rutkowski, Szczecin-Warszawa 2019, ss. 336.

Niewątpliwie znaczącym i wartościowym naukowo elementem podoktorskiego dorobku habilitanta są jego artykuły. Jak już wspomniałem dr Benken jest autorem aż 39 artykułów naukowych, które ukazały się w czasopiśmie naukowych i 32 w pracach zbiorowych w okresie podoktorskim. Prawie wszystkie są tekstami samodzielnymi bez współautorstwa. Nie mamy więc do czynienia z sytuacją, gdy do kilkunastu tekstów liczących razem 100

stron przypisanych jest po pięciu współautorów do każdego. Nie oznacza to, że habilitant nie potrafi współpracować z innymi badaczami. Wręcz przeciwnie czyni to wtedy, gdy jest to konieczne np. w sprawie edycji dokumentów.

Artykuły habilitanta zostały opublikowane w różnych pismach naukowych: specjalistycznych i ogólnopolskich. Dominują publikacje w pismach IPN, co wynika z jego miejsca pracy. Są też artykuły w liczących się czasopismach polskich takich jak: *Dzieje Najnowsze*, *„Przegląd Historyczno-Wojskowy”*, *„Pamięć i Sprawiedliwość”*, *„Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym”* czy *„Studia Orientalne”*. Tematyka i forma publikacji jest zróżnicowana i odpowiada zainteresowania badawczym dr. Benkena. Pracując nad publikacjami o charakterze monografii przygotowywał on wcześniej artykuły zawierające poczynione już przez niego ustalenia naukowe, co zasługuje na uznanie. O tych artykułach, jak już wspomniano przy okazji omawiania osiągnięcia naukowego, informuje on w swoich monografiach. Znacząca część artykułów naukowych, które wyszły spod pióra Przemysława Benkena dotyczy ważnych problemów naukowych. Niektóre z artykułów mają charakter przyczynkarski (więcej ich wśród tekstów w pracach wieloautorskich niż publikowanych w czasopismach naukowych), ale przynoszą z reguły nowe ustalenia badawcze, pozwalające stworzyć szerszy obraz wydarzeń historycznych. Także teksty biograficzne w tym o tajnych współpracownikach służb specjalnych Polski Ludowej są obiektywne i rzetelne, odbiegając od czarno-białych schematów, do których odwołuje się wielu początkujących badaczy. Zaletą artykułów habilitanta jest obszerny aparat naukowy dokumentujący źródła i literaturę przedmiotu wykorzystaną przy ich pisaniu, choć niezrozumiałe jest ignorowanie przez niego w tekstach z historii stosunków międzynarodowych tomów wydawnictwa *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne* publikowanego przez Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.

Pomijając teksty, które dotyczą tematyki głównego osiągnięcia habilitanta, z jego artykułów naukowych w czasopismach najwyżej oceniam pod względem poznawczym publikację: *Uwagi na temat zyciorysu i twórczości popularyzatora dziejów drugiej wojny światowej na morzu Zbigniewa Flisowskiego*, *Szczecińskie Studia Archiwalno-Historyczne*, tom I, Szczecin 2017 (wcześniejszy okres życia Flisowski omówił w artykule: *Skomplikowany zyciorys redaktora Zbigniewa Flisowskiego w latach 1943–1952* [w:] *Twórczość na zamówienie*, red. R. Łatka, S. Ligarski, Warszawa 2019); *„Trudno jest teraz pracować regularnie, gdyż bez przerwy są naloty”*. Obraz kryzysu sueskiego z 1956 r. z perspektywy *Attachatu Wojskowego przy Ambasadzie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Kairze*, *Przegląd Historyczno-*

Wojskowy 2024/2 i „Niemcy bronili się uporczywie i trzeba przyznać – dzielnie” Obraz przeciwnika spod Monte Cassino w pobitewnych sprawozdaniach polskich żołnierzy 5. Kresowej Dywizji Piechoty, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, t. 70 (2)/2024. Z kolei z artykułów w pracach wieloautorskich na uwagę zasługuje interesujący artykuł Przemysława Benkena Wojna chińsko-wietnamska z 1979 roku z perspektywy polskiej dyplomacji (w:) Wojny i konflikty zbrojne po 1945 roku. Zbiór Studiów, t. 7.

Podsumowując dorobek publikacyjny dr. Przemysław Benken w okresie po uzyskaniu doktoratu to wykazał się on znaczącą aktywnością naukową, jeśli chodzi o publikacje monograficzne, w tym jedna z nich ukazała się w języku angielskim, a także redagowaniem ciekawych monografii wieloautorskich. Prace te pod względem doboru artykułów są dobrze skonstruowane. Wydawnictwa źródłowe przez niego redagowane lub współredagowane dotycząc ważnej tematyki z historii Polski.

Co do artykułów naukowych habilitanta, można zauważyć, że jakościowo i liczebnie dominują w nim publikacje w czasopismach naukowych. Pewną słabością tego wartościowego dorobku jest fakt, iż brakuje w nim artykułów w języku angielskim i stopień umiędzynarodowienia dorobku poza wspomnianą monografią anglojęzyczną jest niewielki, tym bardziej że szczególnie tematyka chińska, koreańska i indochińska zachęca do podzielenia się ustaleniami poza Polską.

Zaletą tekstów naukowych opublikowanych przez dr. Przemysława Benkena jest podejmowanie ważnej problematyki badawczej, a przede wszystkim wartość poznawcza publikacji świadcząca o dojrzałości naukowej Autora. Warto też wskazać na jego dorobek encyklopedyczny. Jest on autorem kilkunastu haseł osobowych w „Leksykonie Kadry Kierowniczej Ministerstw Bezpieczeństwa Publicznego” i „Encyklopedii Solidarności”. Aktywność konferencyjna Przemysława Benkena, jak wynika z autoreferatu, bardzo związęłego w tym fragmencie, polegała na uczestnictwie w konferencjach krajowych i kilku międzynarodowych odbywających się w Polsce.

Habilitant bierze też udział w dyskusji naukowej, co warto podkreślić, szczególnie, gdy od lat ministerialne systemy punktowania publikacji w Polsce odstraszały od przygotowywania recenzji naukowych, wyceniając je na zero punktów. Ten system nie zniechęcił jednak Przemysława Benkena, który opublikował dziewiętnaście recenzji, w tym jedną w języku angielskim, w czasopismach naukowych, takich m.in. jak: „Dzieje Najnowsze”, „Polish-Jewish

Studies”, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, „Pamięć i Sprawiedliwość”, czy „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym”. Jeden z artykułów w pracach zbiorowych to interesujący i krytyczny artykuł recenzyjny: *Dzieje Żydów w polskich strukturach wojskowych w Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich na podstawie „Historii złudzeń...” Klemensa Nussbauma* [w:] *Relacje polsko-żydowskie w XX wieku. Badania, kontrowersje, perspektywy*, red. T. Domański, E. Majcher-Ociesa, Kielce-Warszawa 2021.

Wśród tej pokaźnej liczby artykułów wątpliwości budzi jedynie tytuł jednego: *Mało znane wątki resortowej kariery znanego badacza kampanii jesiennej 1939 r. Tadeusza Jurgi w latach 1945–1979* [w:] *Historiografia wojskowa w PRL. Zagadnienia wybrane*, red. P. Benken, Szczecin-Warszawa 2022, s. 239-264. Rozumiem, że habilitant chciał uniknąć terminu kampania wrześniowa, ale w rezultacie tytuł zawiera błąd formalny albowiem atak niemiecki na Polskę rozpoczął się 1 IX 1939, a więc jeszcze w lecie.

Twórczość naukowa dr. Benkena realizowana była przede wszystkim w ramach projektów naukowych w Instytucie Pamięci Narodowej. Pracując dydaktycznie jako nieetatowy pracownik naukowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu prowadził w latach 2021-2017 zajęcia na kierunku wojskowoznastwo. Na tym Uniwersytecie nawiązał współpracę naukową z istniejącym wówczas Zakładem Historii Wojskowej, kierowanym przez prof. Waldemara Rezmera. Od 2018 r. współpracuje również z Muzeum Artylerii w Toruniu, w którym w 2023 r. odbył miesięczny staż naukowy. Aktywność naukowa na UMK i w Muzeum Artylerii w Toruniu spełnia wymóg określony w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce dotyczący prowadzenia aktywności naukowej przez habilitanta realizowanej w więcej niż jedna instytucja naukowa.

Z dorobku dr. Przemysława Benkena, który nie podlega formalnej ocenie, popularyzacja wiedzy historycznej szczególnie zasługuje na uznanie. Z szerokiego spektrum aktywności warto wskazać na książki. Już przed obroną doktoratu opublikował dwie monografie popularnonaukowe: „Ofensywa Tet 1968”, Warszawa 2010 (seria *Historyczne Bitwy* Wydawnictwa „Bellona” – rozszerzona wersja mojej pracy magisterskiej z 2009 r.) i „Ap Bac 1963”, Warszawa 2011. W okresie podoktorskim ukazały się następujące książki: „Wojna zuluska 1879”, Zabrze 2012; „Hamburger Hill 1969”, Warszawa 2016; „Ap Bac 1963–Binh Gia 1964. Dwie bitwy, które zmieniły bieg II wojny indochińskiej”, Zabrze-Tarnowskie Góry 2018 i „Legiony Polskie w bitwie pod Jastkowem 31 VII – 3 VIII 1915”, Tarnowskie Góry 2022. Warto zauważyć, że większość tych publikacji powstała w wyniku znajomości przez habilitanta

tematyki poruszanej równolegle w jego badaniach naukowych, jak chociażby wojna wietnamska.

Konkluzja

Stwierdzam, że dotychczasowe osiągnięcia naukowe dr. Przemysława Benkena: monografie naukowe, w tym książka wskazana jako osiągnięcie naukowe, wydawnictwa źródłowe, tomy pod redakcją, artykuły naukowe, stanowią znaczący wkład w badania nad historią najnowszą, przynosząc nowe ustalenia badawcze oraz świadczą, że wykazuje się on istotną aktywnością naukową. Publikacje te potwierdzają jego kompetencje badawcze jako samodzielnego naukowca.

Habilitant posiada stopień doktorski i osiągnięcie naukowe stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej w postaci monografii pt. „Kryzys w komunistycznych Chinach w 1989 roku i jego wpływ na sytuację w PRL oraz stosunki dwustronne. Przyczyny, przebieg, konsekwencje”. Wykazuje się także istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej. Wobec powyższego stwierdzam, że dorobek naukowy dr. Przemysława Benkena w świetle przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz. 85, 374, 695, 875, 1086, z 2021 r. poz. 159), spełnia wymogi w kwestii uzyskania stopnia habilitacyjnego, co tym samym uzasadnia dopuszczenie Przemysława Benkena do dalszych stadiów przewodu habilitacyjnego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

Prof. dr hab. Jacek Tebinka

Jacek Tebinka

Vide
Pis